

РИСЬ ЄВРАЗІЙСЬКА (*LYNX LYNX*) В УЖАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ: МОНІТОРИНГ І ЗБЕРЕЖЕННЯ

Неля Коваль¹, Василь Шеверя¹, Ігор Дикий^{2,3}, Роман Черепанин^{2,4}

¹ Ужанський національний природний парк (Вел. Березний, Закарпатська обл.)

e-mail: nelya.kowal@gmail.com, orcid: 0000-0003-2786-1276

² WWF-Україна (Київ)

³ Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів)

⁴ Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ)

Koval N., Sheveria V., Dykyi I., Cherepanyn R. The Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in the Uzhanskyi National Nature Park: monitoring and conservation. — The paper summarises the results of long-term monitoring studies of a rare predatory mammal, the Eurasian lynx *Lynx lynx*, in the Uzhanskyi National Nature Park. The methods used for both recording and studying the spatial distribution and ecology of the species are described. The problems of recording are pointed out and how they have been improved over the period of research. Particular attention is paid to the use of camera traps and data on the distribution of lynx obtained from 2023 to the present. The preliminary results of monitoring in the transboundary area are presented, which made it possible for the first time to obtain reliable data on the size and structure of the Eurasian lynx population, as well as to identify individual specimens. The importance of international cooperation and modern digital monitoring tools (SMART) for the conservation of lynx and the improvement of its protection system in the Carpathians is emphasised.

ВСТУП

Рись євразійська *Lynx lynx* (L., 1758) — символ недоторканості природи, її могутності. В Україні рись поширена в Карпатах і на Поліссі. За даними обліків, проведених мисливськими господарствами і природоохоронними територіями, у 2019 р. її чисельність в Україні становила 435 ос., а найбільша популяція (166 ос.) була на Закарпатті (Черепанин *et al.*, 2023). Уперше морфотипи закарпатських рисей описав І. Турянін (1988).

Для рисі й подібних великих ссавців рятівними коридорами виявляються найбільш периферійні райони країни або межі областей (надто прикордонних), де інфраструктура, щільність населення, його господарська активність та інші фактори антропогенного впливу є мінімізованими (Загороднюк & Різун, 2022). Різноманітність природних ландшафтів Ужанського національного природного парку (НПП) і суворий охоронний режим сприяли збереженню тут цієї кішки і забезпечили її існування в сучасних умовах.

Мета роботи — узагальнити результати моніторингу рисі на території Ужанського НПП за період 2021–2025 рр.

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИ

Авторами для обліку рисі на території Парку використано як традиційні, так і сучасні методики. Усі статистичні дані по чисельності рисі, наведені у праці, стосуються насамперед щорічних зимових обліків.

Рись веде прихований спосіб життя, тому для накопичення даних автори проводили опитування працівників Парку, лісників, мисливців і місцевих жителів. Інформація від них про рись є надзвичайно цінною, зокрема, за підтвердження таких повідомлень фотографіями слідів. Автори також фіксували подібні факти (рис. 1). Такі дані збираються у додатку SMART для мобільних пристроїв, звідки інформація надходила до головного оператора.

Рис. 1. Сліди від лап рисі: а — слід на лісовій дорозі, Ужоцьке відділення, 10.2024; б — слід на переході взимку, Новостужицьке відділення, 01.2025. Фото Н. Коваль

а

б

Ідентифікація слідів цієї тварини потребує досвіду, і останніми роками сталий сніговий покрив теж став проблемою. Тому важливу роль у накопиченні даних відіграють фотопастки. З 2022 р. встановлювали фотопастки моделі Cuddeback, надані Франкфуртським зоологічним товариством для зимового і літнього моніторингу. З 2024 р. почали використовувати фотопастки моделі BolyGuard SG2060-T, надані в рамках транскордонного проєкту «Підтримка співіснування та збереження великих хижаків у Карпатах».

Завдяки прикордонному статусу і наявності суміжних національних парків на території Польщі («Бещади») та Словаччини («Полоніни») авторами у 2024 р. організовано синхронний облік рисі у трьох парках. У рамках спільного проєкту «Підтримка співіснування та збереження великих хижаків у Карпатах» створено карту території досліджень зі сіткою 2,5 x 2,5 км, і в лісових екосистемах Ужанського НПП підібрано 30 локацій, на кожній із яких встановлено по дві фотопастки так, щоб зафіксувати рись з обох боків. Це важливо для ідентифікації особин за малюнком плям на шерсті. Попередні результати цих досліджень представлено в матеріалах конференції «Природно-заповідні території: стан, проблеми та розвиток заради майбутнього» (Яремче, 2025).

РЕЗУЛЬТАТИ І ЇХНЕ ОБГОВОРЕННЯ

Наведено дані з обліків рисі на території Парку за останні 5 років (табл. 1). Чисельність виду коливається в межах 6–11 ос. У 2025 р. ця цифра є найвищою, адже були враховані дані реєстрації рисей фотопастками.

Таблиця 1. Динаміка чисельності рисі євразійської на території Ужанського НПП за 2021–2025 рр. (за результатами зимових обліків)

Природоохоронні відділення	Площа, га	Кількість особин				
		2021	2022	2023	2024	2025
Костринське	2 535,8	4	1	1	–	1
Жорнавське	2 471,6	–	–	–	1	1
Новостужицьке	4 582,7	2	2	2	3	4
Лубнянське	2 637,7	2	1	1	1	2
Ужоцьке	2 676,8	2	2	2	1	2
Всього	14 904,6	10	6	6	6	11

Практика використання фотопасток забезпечила найвідчутніший поштовх у дослідженнях цього виду в Парку. До того як розпочалися транскордонні дослідження, фотопастки зареєстрували рись тричі. Фотопастка вперше зареєструвала рись 17.02.2023 в окол. с. Верховина Бистра. На цій же локації 18.12.2023 відмічено 1 ос. За рік, 01.09.2024 в околицях с. Лубня зафіксовано 1 ос. І втретє, 08.02.2024, у Новостужицькому відділенні Парку на одному знімку зафіксовано відразу 4 особини (рис. 2а). Можна припустити, що це самка з трьома підрослими рисенятами.

Рис. 2. Реєстрації рисі фотопастками на території Парку: а — 4 рисі у Новостужицькому відділенні, зареєстровані під час зимового моніторингу великих хижих ссавців; б — рись в ур. Заломи під час детерміністичного моніторингу.

а

б

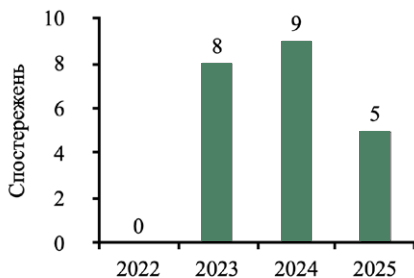
У рамках транскордонного проєкту (див. «Методику»), що розпочався з грудня 2024 р., до березня 2025 р. (детерміністичний моніторинг) рись зафіксували 8 фотопасток на 7 локаціях. Отримано 38 її фото і відео. Аналіз отриманих фотореєстрацій особин рисі за індивідуальним малюнком на шерсті дав можливість встановити наявність на досліджуваній території 7 ос. цього виду.

Найбільше фотofіксацій рисей здійснено на локації в ур. Заломи, біля кордону зі Словаччиною (рис. 2б). Для цієї місцевості характерний різноманітний ландшафт: старий буково-ялицевий ліс із густими заростями чагарників на узліссі, неподалік — гірські луки, вкриті чорничником і різними чагарниками. На цій локації ідентифіковано 4 різні особини виду. Зі 7 локацій, де реєстрували цей вид, 6 лежать на прикордонній території: 3 біля кордону з Польщею і 3 — біля кордону зі Словаччиною. Фотопастки зафіксували рись на території всіх відділень, окрім Жорнавського. Можливо, тому, що тут було обрано найменше локацій.

Автори отримали 3 повідомлення від прикордонної служби про реєстрації рисі на їхньому обладнанні: 12.02.2025 і 16.04.2025 — в окол. с. Княгиня і 12.03.2025 в окол. с. Стричава. Всюди по 1 ос., проте не можна стверджувати, різні це особини чи одна і та сама.

Мобільна програма SMART дала можливість накопичити небагато випадків спостережень рисі. Усі вони стосуються слідів (відбитків лап), проте такі дані можуть містити повтори: часто одні й ті самі сліди заносять у базу різні інспектори, які спільно обстежували маршрут. Загалом таких даних поки що небагато — разом 22 реєстрації (рис. 3), у середньому по 5,5 на рік.

Рис. 3. Кількість реєстрації слідів рисі (відбитки лап) засобами додатку SMART на території Ужанського парку протягом 2022–2025 рр. У 2022 р. реєстрацій рисі не було

ЗБЕРЕЖЕННЯ РИСІ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ

Вразливість рисі посилюють такі три її статуси:

1. статус споконвічного об'єкта полювання (зокрема, й браконьєрського);
2. статус шкодочинного виду в господарствах (передусім приватних);
3. статус об'єкта, щодо якого здійснюють біотехнічні заходи у мисливських господарствах.

Нам відомий тільки один випадок нападу рисі на худобу на території Парку. У 2013 р. в с. Тихий рись загризла тільну корову, яка була прив'язана до дерева в околиці села. Хижак перегриз їй горло і виїв вим'я. На місці «злочину» місцевий мисливець ідентифікував рисячі сліди. Більше конфліктних ситуацій з місцевим населенням не зафіксовано.

ВИСНОВКИ

Щорічні зимові обліки залишаються важливими для встановлення чисельності виду, однак складність ідентифікації слідів і зменшення тривалості снігового покриву знижують їхню ефективність. Використання фотопасток стало якісним проривом у дослідженнях, які дали можливість зафіксувати випадки одночасної реєстрації кількох особин, а також провести ідентифікацію рисей за індивідуальним малюнком шерсті.

Зимовий моніторинг, здійснений спільно з колегами із сусідніх національних парків у Польщі та Словаччині, показав важливість синхронного обліку. У результаті виявлено щонайменше 7 ос. рисі на території Ужанського парку, переважно на його прикордонних ділянках.

Програма SMART, хоч і недостатньо освоєна працівниками Парку, є перспективною для використання як інструменту фіксації польових спостережень, зокрема, й для накопичення даних про сліди рисі.

Отримані результати підкреслюють необхідність продовжувати систематичні дослідження з використанням фотопасток та інших сучасних методів моніторингу і подальше міжнародне співробітництво, щоб забезпечити збереження рисі євразійської в Карпатах.

Охоронний статус виду, прикордонний режим території Парку та відсутність конфліктів рисі з місцевим населенням створюють сприятливі умови для збереження популяції цього виду в Ужанському парку.

ПОДЯКИ

Щиро дякуємо працівникам служби охорони та наукового відділу Ужанського НПП за збір даних; науковцям М. Шквірі, С. Яковлеву, К.-Б. Леону, Франкфуртському зоологічному товариству і Всесвітньому фонду природи України за надання методичної, технічної і фінансової підтримки, Ігорю Загороднюку за редактування тексту.

Дослідження проведено в рамках виконання програми «Літопису природи» Ужанського НПП за розділом «Тваринний світ» і проєкту «Підтримка природно-заповідних територій в Україні», що фінансуються урядом Німеччини за сприяння Франкфуртського зоологічного товариства, а також транскордонного проєкту «Підтримка співіснування та збереження великих хижих тварин у Карпатах».

ЛІТЕРАТУРА

Загороднюк, І., & Різун, Е. (2022). Рись євразійська (*Lynx lynx*) в Українському Поліссі: біогеографічний аналіз. *Theriologia Ukrainica*, 24, 104–119.

Турачин, І. І. (1988). Котячі Українських Карпат. У *Вивченість теріофауни України, її раціональне використання і охорона* (с. 91–95). Наукова думка, Київ.

Cherepanyn, R. M., Vykhor, B. I., Biatov, A. P., Franchuk, M. M., Kyselyuk, O. I., & Dykyu, I. V. (2023). Population dynamics and spatial distribution of large carnivores in the Ukrainian Carpathians and Polissia. *Biosystems Diversity*, 31(1), 10–19. <https://doi.org/10.15421/012302>

РЕЗЮМЕ

Коваль Н., Шеверя В., Дикий І., Черепанин Р. Рись євразійська (*Lynx lynx*) в Ужанському національному природному парку: моніторинг і збереження. — У роботі узагальнено результати багаторічних моніторингових досліджень рідкісного хижого ссавця — рисі євразійської *Lynx lynx* на території Ужанського національного природного парку. Описано методи, які використано для обліку та дослідження просторового розподілу й екології виду. Вказано на проблеми обліків і на те, як вони вдосконалюються за період досліджень. Особливу увагу приділено використанню фотопасток і даних про поширення рисі, які отримали з 2023 р. і по сьогодні. Показано попередні результати моніторингу на транскордонній території, які дали змогу вперше отримати достовірні дані щодо чисельності та структури популяції рисі євразійської, а також ідентифікувати окремих особин. Підкреслено значення міжнародного співробітництва і сучасних цифрових інструментів моніторингу (SMART) для збереження рисі та вдосконалення системи її охорони в Карпатах.